

findan fethedildi (17/638). O sırada Bizans İmparatorluğu'nun hâkimiyetinde bulunan Suriye'nin sahil şehirlerinden Lazkiye'nin fethi üzerine Rumlar Cebele'yi tahliye ettikleri için İslâm ordusu hiçbir mukavemetle karşılaşmadan şehre girerek surları ve kaleyi tahrip etti. Daha sonra Muâviye b. Ebû Süfyan surların dışında yeni bir kale inşa ettirerek buraya müslümanları yerleştirdi.

Uzun yıllar İslâm hâkimiyetinde kalan şehir 245'te (859-60) vuku bulan depremde büyük zarar gördü. Hamdânî Emîri Seyfûddeve'nin ölümü üzerine 968'de Bizans İmparatoru Nikephoros Phokas, 975'te de Iohannes Çimiskes tarafından işgal edildi. Kadı İbn Suleyha (Ebû Muhammed Ubeydullah b. Mansûr) 1080'de Rumlar'ı kovarak şehre hâkim oldu ve Trablusşam'da hüküm süren Ammâroğulları'nı metbû tanıyarak hâkimiyetini sürdürdü. Antakya'yı işgal eden Haçlı reislerinden Godefroi de Bouillon ile Robert de Flandre 1099 yılı Şubat ayı sonunda Cebele'yi ele geçirdiler ve buradan Arka'ya hareket ettiler.

Kadı İbn Suleyha daha sonra Ammâroğullarıyla ilişkilerini kesti ve Fâtımîler yerine Abbâsîler adına kutbe okutmaya başladı. Bunun üzerine Fahrülmülk İbn Ammâr Dimaşk Selçuklu Meliki Dukak'a haber gönderip onu Cebele'yi zaptetmesi için tahrik etti. Dukak Atabegi Tuğtegin ile birlikte şehri kuşattıysa da sonuç alamadı (1100). Ardından Haçlılar şehre göz diktiler. Tancred Lazkiye çevresini işgal ederek daha güneyde bulunan Cebele'yi ele geçirmeye teşebbüs etti. 1100'de Bahemund da Cebele'ye başarısız bir sefer düzenledi. Tancred 1101'de şehri tekrar kuşatınca İbn Suleyha Haçlılar'la başa çıkamayacağını düşünerek Atabeg Tuğtegin'e haber gönderip Cebele'yi Dukak'a teslim etmeye karar verdiğini bildirdi, ailesi ve ağırlıklarıyla Bağdat'a ulaşınca kadar bir muhafız birliğinin kendisine refakat etmesini istedi. Tuğtegin bu teklifi kabul ederek oğlu Bôri'yi gönderip şehri teslim aldı. Bu gelişmelerden haberdar olan Trablusşam Hâkimi Kadı İbn Ammâr Dukak'a, İbn Suleyha'yı kendisine teslim etmesi halinde 300.000 dinar vereceğini bildirdi. Ancak Dukak böyle bir davranışı tasvip etmedi (1101).

Cebele'yi teslim alan Bôri ve adamları halka çok kötü davranmaya başladılar. Halkın şikâyeti üzerine İbn Ammâr asker göndererek Cebele'yi zaptetti ve Bô-

ri'yi esir aldı. Önce Trablusşam'a götürülen Bôri burada İbn Ammâr'dan yakın ilgi gördü ve daha sonra babasının yanına gönderildi. İbn Ammâr bu hareketinden dolayı Tuğtegin'den özür diledi ve şehrin Haçlı istilâsına mâruz kalmasından endişe ettiği için böyle davranmak zorunda kaldığını bildirdi. Böylece Cebele tekrar Ammâroğulları'nın hâkimiyetine girdi. Haçlılar'a karşı yardım sağlamak niyetiyle Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar ve Abbâsî Halifesi Müstazhir-Billâh ile görüşmek için Bağdat'a giden İbn Ammâr dönüşünde Trablusşam'ın Haçlılar tarafından işgal edildiğini duyunca Cebele'ye gitti. Tancred 1109 Mayıs'ında şehri kuşatınca İbn Ammâr onun vassâli sıfatıyla burada kalması şartıyla teslim oldu. Ancak Tancred sözünde durmadı ve onu şehri terketmek zorunda bıraktı (23 Temmuz 1109).

Yaklaşık seksen yıl Haçlı işgali altında kalan Cebele, Kadı Mansûr b. Nebî'in davet ve teşvikiyle Selâhaddin-i Eyyûbî tarafından fethedildi (18 Cemâziyelevvel 584/15 Temmuz 1188). Selâhaddin Cebele'de işleri yoluna koyduktan sonra şehri Şeyzer Hâkimi Sâbikuddin Osman b. Dâye'ye tevdi ederek oradan ayrıldı. Eyyûbî Hükûmdarı el-Melikü'l-Kâmil 1221'de Dimyat'ı tahliye etmeleri şartıyla Cebele ile birçok sahil şehrini Haçlılar'a bırakacağını bildirdiyse de Haçlılar bunu kabul etmediler. 1192-1285 yılları arasında Templier ve Hospitalier şövalyeleri şehri ele geçirmek için sürekli mücadele verdiler. 628'de (1230-31) Cebele'ye girip birçok esir ve ganimet aldılar, fakat daha sonra üzerlerine gönderilen kuvvetler karşısında esir ve ganimetleri iade etmek zorunda kaldılar. Memlûk Sultanı Kalavun 1285'te şehri zaptederek idarî açıdan Hama'ya bağladı. Yavuz Sultan Selim 1516'da Cebele'yi de Osmanlı topraklarına kattı. XIX. yüzyılda Cebele Beyrut vilâyetinde Lazkiye sancağına bağlı ve 5000 nüfuslu bir kaza merkezi olup 216 köyü vardı. Bugün Cebele bölgesinin merkezi olan Cebele'de şehir nüfusuna kayıtlı 32.000 kişi vardır. Ancak dışarıdan gelenlerle bu rakam 45.000-50.000'i bulmaktadır. Küçük bir limanı olan şehrin ekonomik hayatı tarım ve ticarete dayanmaktadır. Cebele'de dört lise, dört ortaokul ve on iki ilkokul vardır. 1968'de kurulan Kültür Merkezi'nin 8000 ciltlik bir kütüphanesi mevcut olup merkez tarafından *et-Türâsü'l-İslâmî* adlı aylık bir dergi yayımlanmaktadır. Şehirdeki on iki cami ve mescidin en önemlileri Memlûk Sultanı Kalavun (1280-1290) adına yaptırılmış olan el-Câmiu'l-Mansûrî ile meşhur sûfî İbrâhim b. Edhem'in (ö. 161/777-78) adını taşıyan Câmiu's-Sultân İbrâhim'dir. İbrâhim b. Edhem'in mezarının burada olduğu rivayet edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzürî, *Fütûh* (Fayda), s. 190-191; Ya'kûbî, *Kitâbü'l-Büldân*, s. 325; İbn Hurdâzbih, *el-Mesâlik ve'l-memâlik*, s. 76, 98; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), IX, 243; İbn Havkal, *Şâretü'l-arz*, s. 165, 178; *Azîmî Tarihi* (Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler: h. 430-538) (trc. ve nşr. Ali Sevim), Ankara 1988, s. 26, 27, 30; İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dimaşk* (Zekkâr), s. 226, 527; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, II, 105-106; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 492; VII, 87; X, 308, 311-312, 411, 454; XII, 7, 9, 12, 49, 50, 110, 329, 504; Ebû'l-Ferec, *Târîh*, II, 448, 509; *Kâmûsü'l-a'lâm*, III, 1770; Ali Cevâd, *Memâlik-i Osmâniyye'nin Târîh ve Coğrafya Lugatı*, İstanbul 1313-17, I, 281; Philip K. Hitti, *Târîhu Sûriye ve Lübnân ve Filistin*, Kahire 1958-59, II, 195, 203, 228; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, I, 581; Kemal M. Salîbî, *Syria Under Islam*, New York 1977, s. 70; Ali Sevim, *Suriye ve Filistin Selçuklular Tarihi*, Ankara 1983, s. 252-254, 258; Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Devrinde Eyyûbîler Devleti*, İstanbul 1983, s. 105-132; Coşkun Alptekin, *Dimaşk Atabegliği*, İstanbul 1985, s. 16, 17, 26, 29, 38, 87; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, 24, 208, 231-232, 250; II, 9, 27, 44, 47, 53, 54, 95, 151, 256, 260, 394; III, 70, 75, 86, 89, 151, 181; Fr. Buhl, "Cebele", *IA*, III, 36-37; N. Elisséeff, "Djâbala", *EI*² (İng.), II, 353.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

CEBELE b. EYHEM

(جبلة بن الأيهم)

Ebû'l-Münzir Cebele b. el-Eyhem
el-Gassânî
(ö. 21/642'den sonra)

Suriye'de
hüküm süren Gassânîler'in
son emîri.

Ata binince ayakları yere değecek kadar uzun boylu olduğu söylenen Cebele b. Eyhem'in hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Bizans kaynaklarında, belki de Herakleios'un Suriye ve Filistin'deki Sâsânî işgaline son vermesinden sonra, çok güçsüz ve önemsiz bir duruma gelmiş olmalarından dolayı, son Gassânî emîrlere ve bu arada Cebele'ye hiç yer verilmemiştir. Gassânîler'in Cefneoğulları koluna mensup olan Cebele aslen Yemen'in Ezd kabilesine mensuptu. Bu bakımdan Medine'de yaşayan Evs ve Hazrec kabileleriyle akraba idi. Hz. Peygamber

ber'in meşhur şairlerinden Hassân b. Sâbit'in Câhiliye çağında sık sık Suriye'ye gidip Cebele'yi ziyaret ettiği, onu ve Cefneoğulları'nı metheden şiirler söylediği ve onlardan çeşitli hediyeler aldığı rivayet edilmektedir. Cebele'nin İslâmiyet'i kabul ettiği, sonra da hıristiyan olup Bizans'a sığındığı, İstanbul'da Herakleios tarafından büyük bir merasimle karşılandığı ve orada çok şatafatlı bir hayat yaşadığı hemen bütün kaynaklarda zikredilmektedir. Ancak efsane ile karışık olarak ve çok mübalağalı bir şekilde anlatılan bu rivayetlerin bir kısmında Hz. Peygamber'in, elçisi Şücâ' b. Vehb el-Esedî ile kendisine gönderdiği davet mektubunu alınca müslüman olduğu zikredilirken diğer bazı rivayetlerde onun Hz. Ömer'in hilâfesinde Yermük Savaşı'ndan sonra (15/636) müslüman olduğu nakledilmektedir.

Cebele'nin İslâmiyet'i kabul ettiğine dair rivayetlerin tutarsız olduğu ve gerçekle hiçbir ilgisi bulunmadığı anlaşılmaktadır. Doğru olan rivayetlere göre ise Yermük Savaşı'dan önce Bizans İmparatoru Herakleios Lahm, Cüzâm ve diğer hıristiyan Arap kabilelerinden oluşan 12.000 kişilik bir kuvveti ordusunun öncü birliği olarak Cebele'nin kumandasına verdi. Ancak savaşta Bizans ordusu mağlûp oldu ve Cebele kabilesiyle birlikte kendi topraklarına çekildi. Sonradan kendisine müslüman olup zekât vermesi veya kendi dininde kalıp cizye ödemesi yahut yurdundan ayrılıp istediği yere gitmesi teklif edildi. Buna cevap olarak zekât verebileceğini, ancak dininden dönmeyeceğini bildiren Cebele'ye dininde kaldığı takdirde cizye ödemesi gerektiği hatırlatıldı. O da cizye ödemeyi küçüklük kabul ederek yanındaki 30.000 kişiyle Bizans'a gitti. Belâzürî, Hz. Ömer'in bu haberi alınca pişman olduğunu kaydetmekte ve tanınmış sahâbîlerden Ubâde b. Sâmî'tin halifeye, "Eğer onun zekât vermesini kabul etseydin kendisini İslâmiyet'e ısındırmış olurdu!" dediğini bildirmektedir. Hz. Ömer 21 (642) yılında Umeyr b. Sa'd el-Ensârî'yi büyük bir ordunun başında Bizans topraklarına gönderirken kendisinden, aralarındaki akrabalık dolayısıyla Cebele'nin dostluğunu ve gönlünü kazanmasını, zekât verme teklifinin geçerli olduğunu söyleyerek onu İslâm topraklarına döndürmesini istedi. Ancak bu daveti kabul etmeyen Cebele Bizans topraklarında hıristiyan olarak öldü.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 607; Ebû Ubeyd, *el-Emvâl*, s. 42-43; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 265, 338-339; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâse), s. 593, 644; Belâzürî, *Fütûh* (Müneccid), s. 160-161, 194; Ya'kübî, *Târîh*, II, 132; Taberî, *Târîh* (de Goeje), I, 2065, 2347; İbn Abdürabbih, *el-İkdü'l-ferîd* (nşr. Müfid Muhammed Kamîha v.dğr.), Beyrut 1404/1983, I, 310-315; Mes'ûdî, *Mürücû'z-zeheb* (Abdülhamîd), II, 84-86; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğâni*, XV, 157-173; Zehebî, *A'âmü'n-nübelâ*, III, 532; İbn Hudeyde, *el-Mişbâhu'l-mu'âzî ft kütübî'n-nebiyyi'l-ümmî* (nşr. Muhammed Azîmüddîn), Beyrut 1405/1985, II, 242-249; Zirikî, *el-A'âm*, II, 102; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, I, 581; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, III, 418-419, 426-435, 444-447; IV, 240-242; Mustafa Fayda, *Hz. Ömer Zamanında Gayr-i Müslimler*, İstanbul 1989, s. 158, 160; J. Schleifer, "Gassâniler", *İA*, IV, 720; İrfan Kavar, "Djaba-la b. al-Ayham", *El'* (Fr.), II, 364.

MUSTAFA FAYDA

CEBELE b. HÂRİSE

(جبل بن حارثة)

Cebele b. Hârîse b. Şerâhîl el-Kelbî

Zeyd b. Hârîse'nin
büyük kardeşi, sahâbî.

Bi'setten önce doğduğu sanılmaktadır. Babası Hârîse de sahâbîdir. Cebele henüz çocuk yaşlarında iken annesi ölünce küçük kardeşi Zeyd'le birlikte öksüz kaldı. İki kardeş bir süre annelerinin babası olan dedelerinin himayesine girdiler. Daha sonra amcaları gelerek yeğenlerini büyütmeye kendilerinin daha lâayık olduklarını söylediler ve Cebele ile Zeyd'i istediler. Ancak dedelerinin arzusu üzerine Zeyd'i ona bıraktılar, Cebele'yi yanlarına aldılar. Kabilelerine yapılan bir baskın sonucu esir alınan Zeyd Mekke'de Hz. Hatice tarafından satın alındı ve sonra Resûlullah'a hediye edildi. Hz. Peygamber Mekke'de iken Cebele bir ara babasıyla Mekke'ye gitti. Babası Zeyd'in yanına kaldı, Cebele geri döndü. Daha sonra tekrar Resûl-i Ekrem'in huzuruna çıkarak müslüman oldu. Muhtemelen babasının ölümü üzerine Hz. Peygamber'in yanına tekrar geldi ve kardeşi Zeyd'i istedi. Resûl-i Ekrem âzat etmiş olduğu Zeyd'i ağabeyi ile gidip gitmemekte serbest bıraktı. Ancak Zeyd hiç kimseyi Hz. Peygamber'e tercih edemeyeceğini söyleyince Cebele geri dönmek zorunda kaldı. Esasen daha önce de Zeyd'i alıp götürmek üzere babası ile amcası Mekke'ye gelmiş, Zeyd ise Hz. Peygamber'in yanında kalmayı tercih etmişti. Cebele'ye, "Sen mi büyüksün yoksa Zeyd mi?" diye sorulduğu, onun da, "Ben önce doğ-

dum, ama o benden büyüktür" dediği rivayet edilir. Cebele'nin ne zaman ve nerede vefat ettiği belli değildir.

Tâbiîn âlimlerinden Ebû İshak es-Sebî ile Ebû Amr eş-Şeybânî'nin kendisinden rivayette buldukları kaynaklarda zikredilen Cebele'nin Hz. Peygamber'den rivayet ettiği bir hadise Nesâî'nin *es-Sünen*'inde yer verdiği anlaşılmaktadır (bk. İbn Hacer, I, 456-457). Bu rivayete göre Cebele Hz. Peygamber'den kendisine faydalı bir şey öğretmesini istemiş, Hz. Peygamber de yatağına girdiği zaman uyumadan önce Kâfirün süresini okumasını tavsiye etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Tirmizî, "Menâkîb", 40; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, II, 217, 218; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, I, 93; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I, 319; Zehebî, *A'âmü'n-nübelâ*, I, 223-225; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), I, 456-457; a.m.f., *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 61.

MÜCTEBA UĞUR

CEBELİ

(bk. CEBELÜ).

CEBELİBEREKET

(جبل بركت)

Eski adı Gâvurdağı olan
bugünkü Amanos dağlarının
Düldül dağından Belen Boğazı'na kadarki
bölümüne ve merkezi Yarpuz olan
sancağa verilen ad.

Cebelibereket (bereket dağı) adı, Firka-i İslâhiyye'nin bu yörede ıslahatta bulunmasından sonra, tahminen 1890 yılından biraz önce arazinin verimliliğini ifade etmek için kullanılmıştır. Cevdet Paşa 1891'de kaleme aldığı *Ma'rûzât* adlı eserinde Gâvurdağı'na yakın zamanlarda hükümetçe Cebelibereket ismi verildiğini belirtmektedir (s. 124). Bölgede daha 1568 yılından itibaren Halep eyaletine bağlı, merkezi Payas olan Üzeyr sancağı bulunuyordu. Sancağın bu statüsü Firka-i İslâhiyye'nin 1865 yılında yöreden ayrılmasından sonra da devam etmiştir. Nitekim Ekim 1881'de yeniden kurulan Halep vilâyetinin bir sancağı olarak görülmektedir. Bu sırada sancak Payas, Osmanîye ve Belen kazalarından oluşmaktaydı. Sancak merkezi 1880'de Payas'tan, Cebelibereket üzerinde hâkim bir noktada bulunan Yarpuz'a nakledilmiştir.

1890 yılında Adana vilâyetine bağlanan ve Cebelibereket adı verilen sanca-